

ALEVÎ-BEKTAŞİGELENEĞİNDE “DÂRDAN İNDİRME ERKÂNI”: ADIYAMAN ÖRNEĞİ*

Fevzi RENÇBER**

Özet

Dârdan İndirme Erkânı, Can Aşî Erkânı veya Rızalık-Helallik Erkânı olarak da bilinmektedir. Alevî ve Bektaşîlerde günümüze kadar süregelen bu erkân ölen kişiler adına yapılan bir erkândır. Alevî-Bektaşî geleneğinde sadece hayatta olan talip ve dervişler dâra çekilmez, ayrıca Hakk’a yürüyen muhip, talip, derviş, dede, baba veya dedebaba için de dâr çekilir. Hiçbir Alevî-Bektaşî, ölümünden sonra kusurlarının ortaya çıkmasını istemez. Bu yüzden ölenler için yapılan dâr erkânı bireysel ve toplumsal sorumluluğu artıran bir güce sahiptir. Bu erkân ölünün ruhunun azaptan kurtulması, yüceltilmesi, ölen şahsı tezkiye etmek için yapılır. Bu cemde merhumun ruhu hayırla yâd edilir, hakkı olanların hakkını varislerden istemesi talep edilir. Ölen şahsın borcu varsa ödenir, hakkı olanlarla ölenin yakını arasında helalleşme yapılır. Erkândan sonra kurban kesilir, yapılan yemekler misafirlere ikram edilir. Adıyaman yöresinde dârdan indirme erkânları hâlâ yapılmakta ve kurbanlar kesilmektedir. Bu erkânlar ölen şahsın kimsesi yoksa hayırsever bir kişi tarafından düzenlenir ve dârdan indirme kurbanı kestirilir. Biz de bu çalışmamızda geçmişten günümüze Adıyaman Alevîleri arasında yapılagelen bu özgün erkânı inceleyeceğiz. Çalışmamızda klasik Alevî-Bektaşî kaynaklarına, Alevîlik-Bektaşîlik hakkında yazılmış kitaplara ve yöredeki Alevî dedelerine ve taliplere müracaat edilecektir.

Anahtar Kelimeler:Dârdan İndirme, Cem, Adıyaman, Alevî, Bektaşî

* Bu makale, Çek Cumhuriyeti'nin Prag şehrinde 19-22 Mayıs 2017 tarihler arasında düzenlenmiş olan “International Contemporary Issues in Social Sciences and Humanities” başlıklı sempozyumda yazar tarafından sunulan bildirinin gözden geçirilerek geliştirilmiş şeklidir.

** Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, Şırnak. fevzirencber@hotmail.com

THE “DOWNLOAD RITUAL FROM DÂR” IN ALEVI- BEKTASHI TRADITION: ADIYAMAN EXAMPLE

Abstract

It is also known as the Download Ritual From TheDârdan, the Ritual of Can Aşı or the Ritual of Consent-Halal. In the Alevis and Bektashis, this ritual is made on behalf of those who died. In the Alevi-Bektashi tradition, not only suitors and dervishes who are alive are devote to dâr, but also for the priest, suitor, dervish, grandfather, father or grandfather who walk to God. No Alevi-Bektashi wants his defects to appear after his death. For this reason, the this ritual for the people who died has the power to increase individual and social responsibility. This ritual is done in order to get rid of the soul of the dead from the torment, to glorify, to appraise the dead. In this ritual, the spirit of the dead is blessed, and those who are entitled are asked to ask for their right from the heirs. If the dead person has a debt, it is paid, and halalization is made between those who are entitled and the relative of the dead. After early, the victim is cut and the meals are served to the guests. In the Adiyaman region, Download Ritual From TheDârdanis still carried out and the victims are cut. These ritual are organized by a charitable person if the dead person has no one, and the victim of download from dâr is cut. In this study, we will examine the this original ritual that has been done between the AdiyamanAlevis from past to present. In our study, we will apply to classical Alevi-Bektashi sources, books about Alevi-Bektashi and Alevi grandfathers and suitors in the region.

KeyWords: DownlandFrom Dâr, Cem, Adiyaman, Alevi, Bektashi.

Giriş

Alevî nitelemeli gelenek ya da ocak ve gruplarda¹ icra edildiği gibi, Adıyaman Alevî gruplar tarafından da vefat eden talip için yapılan, genellikle vefatının üçüncü, yedinci ve kırkıncı günü dede ve talipler huzurunda icra edilen erkâna “Dârdan İndirme Erkânı” denir. Alevî-Bektaşî geleneğinde hayatta olan talip ve dervişler dâra çekildiği gibi Hakk’a yürüyen muhip, talip, derviş, dede, baba veya dedebaba için de dâr çekilir. Hiçbir Alevî-Bektaşî, ölümünden sonra toplum huzurunda hatalarının aşikâr olmasını istemez. Bu sebeple vefat eden bireyler için gerçekleştirilen dâr erkânı bireysel ve toplumsal otokontrolü artıran bir güce sahiptir. Adıyaman yöresinde Dâr Erkânı “Hayır Yemeği”, “Kırk Yemeği” veya “Lokma Yemeği” şeklinde isimlendirilmektedir.² Alevî taliplerin “Kendi Özüni Çek Dâra” şeklinde formülize ettikleri bu gelenek yüzyıllardır devam etmektedir.

Bu tür erkânların yazıya geçirilmesi veya video kayıt aletleriyle kayda alınmasının gereği “var mıdır, yok mudur” diye sorulacak sorulara vereceğimiz cevap da aşağıdaki gibidir: Alevî nitelemeli gruplar arasında icra edilen bu erkân geçmişten günümüze uygulanan önemli Alevî-Bektaşî erkânlarından. Alevî nitelemeli gelenek ya da ocak ve gruplar söz konusu edildiğinde Alevîliğin tarihsel geleneği hakkında biz araştırmacılara önemli bilgileri “Dâr Erkânı” vb. erkânlar vermektedir. Alevîlik ve Bektaşîliğin nelığının tartışıldığı platformlarda dâr erkânları ve diğer erkânlar çok önemli

¹ Burada “Alevî gelenek” ocak ve grupların geleneksel olarak sahip oldukları tasavvuf hayatı bağlamında şekillenen anlayışı, “ocaklar” makalemizin de konusu olan geleneksel yapıyı, “gruplar” ise şehirleşmeyle ortaya çıkan farklı anlayışlar çerçevesindeki örgütlenme bağlamındaki mensubiyeti ifade etmektedir. Cenksu Üçer, “Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Ocak ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 2019, Cilt: 12, Sayı: 2, s. 354.

² Anonim, *Kitab-ı Dâr*, haz. Osman Eğri, Diyanet Vakfı, Ankara-2007, s. 25-30; Hacı Bektaş-ı Velî, *Velâyetnâme*, haz. Hamiye Duran, Diyanet Vakfı, Ankara-2007, s. 621.

verileri bilim dünyasına kazandırmaktadır. Bu nedenle günümüzde geleneksel değerleri bünyesinde barındıran erkânların bilim aracılığıyla veya benzer şekillerde kayıt altına alınması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Alevî kültürünün yöresel izlerini, şifrelerini, formlarını barındıran bu erkânlar, Alevîlik ve Bektaşîlik hakkında önemli kodlara ulaşmamıza yardımcı olmaktadır.

Dâr (دار) hem Arapça hem de Farsça asıllı bir kelime olup Arapça'da fiil anlamı dönmek, dolaşmak, deveran etmek; isim anlamı ise evdir.³ Farsça olarak ise ağaç, direk, idam sehpası, darağacı ve meydan anlamlarına gelmektedir.⁴ Alevîlik ve Bektaşîlikte dâr, ağaç ve meydan anlamlarına paralel olarak talibin cemde meydana çıkıp durması ve “âyîn-i cem”in icra edildiği meydanın ortasındaki özel yer anlamına gelmektedir. Alevî-Bektaşî erkânını anlatan nefeslerde dâr kavramına birçok kez rastlanır.⁵ Ayak mühürlemek ve peymançeye durmak olarak da ifade edilen bir duruş, talibin sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağı üzerine koyarak mühürlemesi, sağ elini kalbinin üzerine koyarak başı eğik bir vaziyette beklemesi olarak tarif edilir.⁶

Dâr kavramsal olarak meydana gelmek veya darağacı anlamında kullanılır. Canlar cem erkânları eda edilirken dedenin karşısına geçip dâra dururlar. Dâra durmak, yol uğruna can vermeye, canı feda etmeye hazır olmak, ölmeden önce ölmek, Hakk ile hak olmak, ser verip sır vermemek, verilen ikrardan asla dönmemek demektir. Dâra duran canlara dâr duası cemi yöneten kişiler tarafından şu şekilde verilmektedir:

³ El-Halil b. Ahmed El-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, Dâru'l-İhya'it-Turas'il-Arabî, Beyrut-2005, s. 309; Cevheri, *Es-Sihâh*, Dâru'l-Maarife, Beyrut-2007, s. 365; İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul-2008, s. 641.

⁴ Mehmet Kanar, *Türkçe-Farsça Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul-2008, s. 153.

⁵ Cemal Kurnaz, “Dâr”, *İslam Ansiklopedisi*, 1993, Cilt: 8, s. 482-483,

⁶ Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, Diyanet Vakfı, Ankara-2010, s. 257.

“Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan, çağırdığınız pirden şefaath göresiniz. Dârlarınız, divanlarınız kabul ola. Muratlarınız hasıl ola. Hizmetleriniz Dergâh-ı Âli’ye yazılmış ola. Dârına durduk ya ilahi kabul eyle, ya Allah ya Allah, ya Allah! Divanına durduk ya Muhammed ya Muhammed ya Muhammed! Keremine sığındık ya Ali, ya Ali, ya Ali! İnyet eyleyin ya on iki imamlar. Yol gösterin ya on dört mâsum-u pâklar! Yardım eyleyin ya on yedi kemerbestler! Ceminize alın ya kırklar! Bağışlanma senin yüzün suyu hürmetine olsun ya pirim Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî. Yarabbi! Hallâc-ı Mansûr’un, Seyyid Nesîmî’nin, Fazlı’nın ve Fatma anamızın dârını kabul eylediğin gibi bizlerin de dârını, dîdârını ve divanını kabul eyle! Durduk dârına, sığındık ihsanına, kabul eyle Yarabbi! Nur-ı nebi, kerem-i Ali, pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî! Ya Rabbi! Dârlarımızı, divanlarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyle! Gerçeğe hû, mûmine ya Ali!”⁷

Alevî ve Bektaşîler tarafından pratikte uygulanan birçok dâr çeşidi olduğu gibi yörede de bu dâr çeşitleri, erkânlar icra edilirken sembolik olarak yapılmaktadır. Dâr-ı Mansûr, Dâr-ı Hüseyin, Dâr-ı Fâtıma, Dâr-ı Fazlı, Dâr-ı Nesîmî, Dâr-ı Mazlûm, Çengel Dârı bunlardan birkaç tanesidir.

Yukarıda görüldüğü gibi Alevî erkânında yapılan dâr çeşitlerinin birçoğu Alevîlik için canlarını veren canlara, Alevî anlayışında tarihî anlamları olan şahsiyetlerin örnek davranışlarının cem erkânı esnasında ve dedenin huzurunda sembolize edilmesidir. Canlar bu dâr çeşitlerini görerek Alevîlik için gerekirse canlarını vermeleri gerektiğini öğrenir ve kabul ederler. Alevîler Hz. Hüseyin, Hz. Fâtıma, Hallâc-ı Mansûr, Nesîmî, Hurûfî gibi yol uğruna canlarını vermiş Alevî büyüklerini sembolik birer kahraman olarak ibadetlerinde hatırlamakta ve yaşatmaktadırlar. Alevî ve Bektaşî geleneğinde yukarıda sayılanların dışında insanlar nazarında önemli yeri bulunan Alevî büyükleri adına da farklı dâr çeşitleri mevcuttur.

⁷ Niyazi Arslan, 1965 Adıyaman Besni doğumlu dede.

Dârdan İndirme Erkânı'nın İcra Edilmesi⁸

Hakk'a yürümüş bir musahibin geride kalan musahibi ve yakınları veya iki musahip de Hakk'a yürümüşse, çocukları ve yakınları "Dârdan İndirme Erkânı" için önce rehber ve sonra da pire giderek durumlarını anlatırlar. Gün ve yer belirlenir, hazırlıklar yapılır. Belirlenen tarihte ve yerde (Cemevi, Meydan Evi, Pir Odası, Cem Damı) pir, rehber, musahip, Hakk'a yürüyenin ailesi ve yakınları, on iki hizmet görevlileri ve talipler düzenli bir biçimde yerlerini alırlar. "*Günümüzde daha çok Alevî şeklinde isimlendirilen söz konusu ocak ve gruplar da geçmişte âdâb ve erkânlarını diğer tasavvuf ekolleri ve gruplarında olduğu gibi âdâb ve erkân merkezleri olarak kurumsallaşmış olan tekke, zâviye ve dergâh gibi merkezlerde yürütmüşlerdir.*"⁹ Alevî talipler yukarıda zikredilen mekânlarda edep-erkân düzeni içinde otururlar. Hakk'a yürüyen canın varsa musahibi, ailesi (her iki musahibin ailesinden ikrârlı birkaç kişi) tarikat abdestlerini alarak rehber ve gözcü eşliğinde dâr meydanına getirilir. Dârda duracakların bellerinde kuşak bağlı olup ayakları çıplaktır. Erkeklerin başı açık, kadınların başı örtülüdür. Dâr erkânına gelen canlar ve on iki hizmet sahipleri edep-erkân düzeni içinde otururlar.

Dede: "Erenler, canlar! Alevîlik yolunda gönüllerimizi birleştirmemiz gerek. Aramızda küskün, dargın, bilerek veya bilmeyerek hata işlemiş olanlar varsa, özünü dâra çeksün. Yoksa eğer evvel 'Allah' diyelim. Hepiniz birbirinizden razı mısınız? Birbirinizden alacak vereceğiniz var mı?" diyerek üç kez tekrarlar.

Eğer küskün, dargın veya herhangi bir sorunu olan varsa bu problemler çözüme kavuşturulur, yoksa erkâna başlanır. Canlar

⁸ Bu erkân Adıyaman Üryan Hızır Ocağı Dedesi Ali Büyüksahin'in anlatımı ve kendi gözlemlerimiz dikkate alınarak kayıt altına alınmıştır.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Cenksu Üçer, "Alevî Nitelemeli Ocak /Gruplara Ait Tekke, Zâviye ve Dergâhlardaki Cami ve Mescidler", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2018, Cilt: 11 , Sayı: 2, s. 271-307.; "Cemevi: Âdâb ve Erkânın İcrâ Edildiği Mekân", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2018, Sayı: 88, s. 59-84.

birbirimizden razıyız denildiğinde dede, “Allah da sizden razı olsun” der. Gözcü, kucağında tuttuğu meydan postu ile meydana gelir ve dârda durur. Hakk’a yürüyeni ve dârda duracakları tanıtır ardından şu duayı okur:

“Aramızdan ayrılan Hakk’a yürüyen canımızın musahibi (varsa) ailesi, vekili olan yakınları için sereceğim post hayırlı ve uğurlu ola. Can birliğine, sohbet sıklığına, uğur açıklığına Allah eyvallah, hû, nefes pirdedir!”

Dede: “Bismişah Allah Allah! Hizmetin kabul, muradın hasıl ola. Hakk’a yürüyen canımızın görülecek olan bu son dârının hayırlara, birliğe vesile olması için Allah’tan yardım ola. Post kadim ola, inkâr yok ola. Bu postun üzerinde sorgulanan canların yüzü cennet göre. Gerçeğe hû!” der.

Post meydana serilir, hizmet sahibi postun dört köşesine: “Hak Muhammed ya Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Velî” der ve postun ortasına niyaz eder. Tarikat abdesti için tezekkâr olarak isimlendirilen bir erkek ve bir kadın meydana gelir. Görevliler su dolu bir ibrik, bir havlu ve içi boş leğen gibi bir kapla meydana geldiklerinde şu duayı okurlar:

“Bismişah Allah Allah! Hak yolunda bedenim oldu pak. Yüz sürerek dergâha geldim. Kırklar ceminde pirimiz ibriktâr Selman-ı Pak. Allah eyvallah! Nefes pirdedir.”

Dede: “Bismişah Allah Allah! Hizmetleriniz kabul, muratlarınız hasıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hakk-Muhammed-Ali vere, Selman-ı Pâk’ın himmeti üzerinizde hazır ve nazır ola. Gerçeğe hû” der.

Sonra hizmet sahipleri önce dededen başlayarak cemdeki taliplerin ellerine “ya Allah, ya Muhammed, ya Ali” diyerek su dökerler. Hizmet bittikten sonra İbrikçi: “Hak-Muhammed-Ali yardımcınız olsun. Nefes pirindir” der.

Dede: “Hizmetiniz Hakk’a yazıla. Ne muradınız, isteğiniz varsa Allah yardımcınız olsun. Allah eyvallah! Gerçeğe hû” der. Pirin gülbankından sonra hizmet sahipleri meydana niyaz olurlar ve yerlerine geçerler. Dede, çerağcıyı hizmetini yapması için çağırır.

Çerağcı “eyvallah pirim” diyerek hizmetine başlar. Çerağcı elinde çerağ meydana gelirken, “Hû, erenler! Muhammed Ali hizmeti geliyor.” der ve attığı her üç adımda aynı sözleri söyler. Kandili yere koyarken, “Allah-Muhammed-ya Ali” diyerek niyaz eder ve sonra diz üstü oturur.Çerağı (üç mum, üç ampul, fitil) uyandırır. Bunu yaparken cem erenlerini salavat getirmeye çağırır.

Çerağcı: “Çerağıruşen, fahri dervişan, zuhuru iman, himmeti piran, piri horasan, kuvveyi abdalan, kanunu evliya, verelim Muhammed Mustafa ve ehl-i beyti’ne salavat... Gerçeğe hû!” der.

Dede çerağla ilgili bir duvaz okur: “Allah Allah! Hizmetin kabul, muradın hasıl ola. Hızır yoldaşın, Ali haldaşın ola. Sonsuza dek bu çerağ yolumuzun rehberi ve nuru ola. Ya Allah ya Muhammed ya Ali... Gerçeğe Hû!”

Bu hizmetler bittikten sonra rehber, Hakk’a yürüyen canın çocukları varsa musahibi, yoksa vekâlet alan yakınlarını postun üzerine çağırır ve posta niyaz etmelerini söyler. İkrarlılar post üzerinde, ikrarsızlar post dışında dârda dururlar.

Rehber: “Elimiz erde, yüzümüz yerde, özümüz Dâr-ı Mansûr’da, Hak-Muhammed-Ali yolunda... Erenler meydanında, pir divanında, Hakk dîdârında canı kurban, teni tercüman on iki imam ve on dört masum pak efendilerimizin dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak kavliyle, Hakk erenlerin öğütlerini kabul etmek üzere yalın ayak yüzü üzerine sürünerek gelmiş, ayini cem erenlerinin izni icazetiyle Muhammed-Ali yoluna, Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Velî tarîki’ne dâhil olmak üzere koç kuzulu kurbanlarıyla gelmişler, Hakk’ı görmüş, râh-ı Hak bilmiş, Nesîmî gibi yüzülüp,

Mansûr gibi asılıp, Fazlı gibi borçtan halas olmayı dilerler. Himmeti pir niyaz ederler. Allah eyvallah!”

Görgüye çıkmış olanlar, Alevî yol erkânına göre dârda düzenli bir şekilde dururlar. Yaşı büyük olan sağ başta bulunur, solda ise yaşı küçük olanlar sıralanır. Rehber ise Görgü Dârı’nda dârı görülenlerin sağına geçer. Eğer Hakk’a yürüyen canın musahibi varsa ve dârdan indirme erkânında bulunuyorsa, dede görgü sırasında Hakk’a yürüyenin helalliğini almak suretiyle musahiplik kurallarına göre erkânı yürütür.

Dede cemde bulunan erenlere şöyle seslenir: “Ayin-i Cem erenleri, aramızdan ayrılarak öteki dünyaya göç eden, yani Hakk’a yürüyen canımızın son dârını görüyoruz. Bu helallik almak için yapılan bir dârdır” der. Eğer Hakk’a yürüyenin eşi ve yakınları dârda duruyorlarsa, onlara şöyle seslenir: “Sizler de birbirinize emek çektiniz ve aynı ortamı paylaştınız. Onun için hakkınızı helal ediyor musunuz?” diyerek üç kez tekrarlar.

Eğer musahibi (varsa) dârda duruyorsa ona seslenerek şöyle söyler: “Musahip can, Hakk-Muhammed-Ali yoluna girmek için musahip oldunuz, ikrar verdiniz, tercüman kurbanınızı yaptınız ve birbirinize maddi ve manevi yönde destek oldunuz. Bundan ötürü musahibinden razı mısınız, hakkını helal ediyor musunuz?” der.

Dârdakiler: “Allah eyvallah! Biz hakkımızı helal ediyoruz. Biz razıyız, Allah da razı olsun” derler.

Dede bu kez cem erenlerine seslenir: “Erenler, canlar sizler de hakkınızı helal ettiniz mi, bir alacak vereceğiniz var mı?” Üç kez tekrarlar.

Bir sorun yoksa cem erenleri her söyleyişte “razıyız, Allah eyvallah!” derler. Bir sorun olursa çözüme kavuşturulur, sorun çıkmazsa da dede erkâna devam eder.

Dede, Kur’an’ın Tevbe suresi’nin 119. ayetini okuyarak “ey insanlar Allah’tan sakının, doğrularla birlikte olun” der.

Daha sonra “Tövbe günahlarımıza estağfirullah... Elimizle, dilimizle, belimizle işlediğimiz günahlarımıza tövbe estağfurullah... Kalbimizle, cem-i azamızla işlediğimiz günahlarımıza tövbe estağfirullah... İsyanımıza tövbe estağfirullah...” der.

Dede: “Ber cemel-i Muhammed, kemal-i Hasan, Hüseyin, Ali Ra Bülend’e salavat” der ve cem erenlerinin de kendisine eşlik ederek salavat getirmelerini ister.

Hep birlikte:“Allahümme salli alâ seyiddina Muhammedin ve alâ Ali Muhammed ve ehli beyt” denir. Bu esnada dârda duranlar postun üzerinden ayrılmayarak diz üstü otururlar.

Dede:“ Geldiğiniz yol, Hakk-Muhammed-Ali yoludur. Durduğum dâr Mansûr Dârı’dır. Gördüğün Hakk dîdâridir. Hakk cesedine can verdi. Kalbine iman verdi. Ağız talip, dil mürşid, erenler meydanında ne gördünüz ne işittiniz?” der. Diz üstü dârda duranlar: “Allah eyvallah!” derler.

Dede: “Allah eyvallah kapısında, döktüğün varsa doldur. Ağlattığın varsa güldür. Yıktığın varsa kaldır. Hacı Bektaş Velî efendimizin dediği gibi, 'incinsen de incitme'. Yetmiş iki millete aynı nazarla bak. Doğru çalış ve doğru gez. Mürşidine teslim ol ve rızalığını al. Yalan söyleme, haram lokma yeme. Zina etme, kimsenin dedikodusunu yapma. Elinle koymadığım şeyi alma. Gözünle görmediğini, kulağınla duymadığını söyleme. Gelme gelme, dönme dönme. Gelenin malı, dönenin canı... Riya ile ibadet, şirk ile taat olmaz. Söylediğin meydanın, sakladığın senin. Allah eyvallah...” der.

Bu öğütten sonra görgüdeki canlar ayağa kalkarak dârda dururlar.

Dede: “Canlar, erenler meydanında, pir huzurunda, Hakk dîdârında ve Mansûr Dârı’ndasınız. Mürşidinizin rızalığını aldınız mı? Hak-Muhammed-Ali, on iki imam ve ehl-i beyt soyuna ikrar vererek iman ettiniz mi? Kazaya razı olup kadere bağlandınız mı? İmam Cafer Sadık’ın içtihadı üzere Hakk dediğimizi Hakk bilip, batıl dediğimizi

batıl bildiniz mi? Muhammed, Ali'nin ve ehl-i beytinin sevdiğini sevip tevellâ, sevmediğini sevmeyip teberrâ ettiniz mi? Sûret-i Hakk'tan görünüp, dünya menfaatıyla gözünüzü kamaştırarak münafıkların sözlerine aldanıp erenler meydanından uzaklaşırsan mahşer günü yüzünüz kara olsun mu? Elinize, dilinize, belinize, aşınıza, eşinize, işinize sahip olun. Alnı açık, sofrası açık, gönlü açık olun. Gazap sahibi, kin güdücü olmayın. Kul hakkı yemeyin, hoşgörülü olun. Kin, nefret ve şiddetten uzak olun. Fakire, yoksula yardımcı olun. Toplumda birlik ve beraberliği oluşturun. Toplumunuzu, devletinizi sevin. Din, dil, ırk, mezhep, düşünce farkı gözetmeden herkese hoşgörü ile yaklaşın. Ailenizin geçimini sağlamak için iyi çalışın. Çocuklarımızı topluma, dünyaya faydalı olması için yetiştirin. Kimsenin namusuna, malına kötü gözle bakmayın.” der. Dârdakiler de “Allah eyvallah” diyerek dedenin dediklerine cevap verirler.

Dede: -Allah hak mıdır?

-Peygamberimiz Muhammed Mustafa hak mıdır?

-Kutsal kitabımız Kur'an hak mıdır?

-Üçler, beşler, yediler, on iki imamlar, on dört masum-u paklar, on yedi kemerbestler ve kırklar hak mıdır?

-Bütün peygamberler ve kutsal kitaplar hak mıdır?

-Melekler hak mıdır?

-Erenler, evliyalar hak mıdır?

-Mürşit, pir, rehber hak mıdır?

-Musahiplik hak mıdır?

-Dört kapı (Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat), kırk makam hak mıdır?

-Yedi farz, üç sünnet hak mıdır?

-Muharrem orucu, Hızır orucu hak mıdır?

-Kırk sekiz Cuma Cemi hak mıdır?

-Ana, baba, ata, çocuk hakkı hak mıdır?

-Komşularla iyi geçinmek hak mıdır?

-Büyükleri saymak (saygı göstermek), küçüklerini sevmek hak mıdır?

-Her sene “tercüman kurbanı” yapmak hak mıdır?

Dârdakiler dedenin her söylediğine “haktır” derler.

Dede: “Hz. Hüseyin ve Kerbela şehitleri için muharrem ayında yas tutmak hak mıdır? Biliyorsunuz muharrem ayında düğün ya da nişan yapılmamalı, içki içilmemeli, kurban kesilmemeli, kan akıtılmamalı ve eğlence düzenlenmemeli. Tüm dediklerimi kabul ediyor musunuz?” diye sorunca,

Dârdakiler:“Allah eyvallah!” derler.

Dede: “Bu dünyada yapılan iyilikler insanı yüceltir. Birbirimizi seveceğiz ve aramızda cenneti yaşatacağız. Bu dünyaya Hakk’tan geldik tekrar Hakk’a döneceğiz. O bakımdan kimse kimseyi incitmemeli, kul hakkını yememeli, birbirimize sevgi ve saygı göstermeliyiz. Böyle davranırsak bu dünyada barış ve huzur olur. Öteki dünyada da ruhumuz şad olur” der.

Dârdakiler: “evvel Allah” derler.

Dede: “Yüce Allah şahit olsun mu?”

Dârdakiler: “olsun” derler.

Dede: “Üçler, beşler, yediler, kırklar şahit olsun mu?”

Dârdakiler: “olsun” derler.

Dede: “Peygamberler, erenler, evliyalar ve burada hazır bulunan cem erenleri şahit olsun mu?”

Dârdakiler: “olsun” derler.

Dede: “Boz atlı Hızır şahit olsun mu?”

Dârdakiler: “olsun” derler.

Dede: “Hızır yoldaşınız, Şâh-ı Merdân yoldaşınız olsun. Verdiğiniz ikrar Allah’ın yüce katında kabul görsün. Muhammed-Ali’nin himmeti üzerinizde olsun” der.

Bunun üzerine dârdakiler dede huzurunda diz üstü oturarak secdeye gelirler. Dede en sağ başta bulunan canın sağ elinin başparmağını kendi başparmağına rapteder.

Diğer canlar birbirlerinin eteğinden tutarlar. Dede onların duyabileceği bir sesle Yedullah ayetini (Fetih: 10) okur: “Esirgeyen, bağışlayan Allah adıyla; Ey Muhammed, şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler, Allah’a baş eğip el vermiş sayılırlar. Allah’ın eli onların ellerinin üstündedir. Verdiği bu sözden dönen ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah’a verdiği sözü yerine getiren, Allah tarafından sevap kazanır.”

Sonra dede: “Umarım ki siz sözünüzü yerine getirirsiniz ve Allah’ın sevgisini kazanırsınız. Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr (Ali’den üstün yiğit, Zülfikâr’dan üstün kılıç yoktur).Allah yücedir ve her şeye muktedir. Peygamberimiz Muhammed Mustafa, önderimiz velilerin ulusu Ali’dir. Pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Velî’dir. Üryan Hızır’ın himmeti üzerinizde hazır ve nazır ola. Hal erenlerin halidir. Yol erenlerin yoludur. Gafil olmayın canlar. İnen ustaz elidir. El bizden, pençe Al-i Abâ’dandır. Ya Allah ya Muhammed ya Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Velî...” diyerek dârdaki canların sırtına, sağ elinin açılmış parmaklarıyla üç kez vurur ve pençe Al-i Aba (Muhammed, Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin) pençesidir der. Pençe yerine bazı yörelerde “tarik” de kullanılır.

Dede pençe işleminden sonra şöyle der: “Allah miracınızı kabul eylesin, Muhammed Mustafa’nın şefaatinde, on iki imamların katarından mahrum eylemesin. Aramızdan ayrılan ve Hakk’ın rahmetine erişen canımızın aziz ruhu şâd olsun. Yakınlarına sabır

versin. Onun aziz ruhu için “el-Fatiha” diyerek canları Fatiha okumaya çağırır.

Ardından “Esirgeyen, bağışlayan Allah adıyla övünme ve övülme âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur. O rahmandır ve rahimdir. O ceza gününün malikidir. Biz sadece ona kulluk eder ondan medet bekleriz. Allah’ım! Bize doğru yolu göster. Bizi lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yoluna ilet. Gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil. Allah Allah!” diye dua edilir.

Dede: “Erenler, Hakk’a yürüyen canımızın dârını gördük. Hepiniz hakkınızı helal ettiniz. Herhangi bir rızasızlık olmadı. Allah hepinizden razı olsun, erenlerin himmetinden mahrum olmayasınız” der.

Cem erenleri: “Allah eyvallah” diye cevap verirler.

Görgüsü yapılan canlar önce birbirlerine, sonra da pire niyaz edip geri çekilerek yerlerine geçerler. Post görevlileri, rehber ve gözcü meydan postunun üzerinde dâra durarak pirin duasını alırlar.

Dede: “Muradınız, hizmetiniz kabul ola. Allah yardımcınız, Muhammed Mustafa şefaatiniz ola. Şâh-ı Merdân inayet eyleye, Gerçeğe hû” der. Post görevlisi postu kaldırır, katlar ve kucağına alarak pirin duasını bekler.

Dede: “Bismişah Allah Allah! Post kadim ola. İnkâr yok ola. Bu postun üzerinde sorgulanan canların yüzleri ak, gönülleri pak ola. Hakk’a yürüyen can ışıklar içinde ola. Allah dilde dileklerinizi gönülde muratlarınızı vere. Gerçeğe hû!” der. Hizmet sahibi postu götürüp yerine koyar.

Gözcü: “Dâr çeken dîdâr göre, erenler sefâya ere” der.

Süpürgeciler (üç bacı), koltukta süpürgeyle meydana gelirler ve hizmet dualarını okurlar: “Üç bacı idik, gürûh-u nâci idik, kırklar ceminde süpürgeci idik. Süpürgeyi süpürdü Selman, kör olsun Yezîd-i

Mervân, zuhûra gelsin Mehdî-i Sâhib-i Zaman. Allah eyvallah nefes pirdedir.”

Dede: “Bismişah Allah Allah! Sahib-i Selman, mülk-i Süleyman, cennette rıdvan, cârımıza yetişsin Şâh-ı Merdân. Hayırlı hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hasıl ola. Seyyid-i ferrâş’ın himmeti üzerinizde hazır ve nazır ola. Gerçeğe hû!” der.

Tezekkâr görevlileri tekrar meydana gelir niyaz olurlar. Dede dârdan önce gelen tezekkâr görevlilerine şu duayı verir: “Muradınız kabul, muradınız hasıl ola. Hizmetinizden şefaât göresiniz. Selmân-ı Pâk’ın himmeti üzerinizde hazır ve nazır ola. Gerçeğe hû!” der. Sonra çerağcı meydana gelip niyaz eder.

Çerağcı diz üstü oturarak, “Esirgeyen, bağıslayan Allah’ın adıyla. Yaratanın aşkı ile ya Allah ya Allah ya Allah! Peygamberin nuru aşkına ya Muhammed ya Muhammed ya Muhammed! Velâyetin nuru aşkına ya Ali ya Ali ya Ali!” duasını okur ve çerağı sırlar.

Dede: “Bism-i Şah Allah Allah! Batın oldu, çerağ-ı nûr-u Ahmed! Zâhir oldu şems-i mâh-ı Muhammed! Allah eyvallah. Gerçeğe hû!” der.

Ardından sakka hizmetine sıra gelir. Bu hizmet Hz. Hüseyin ve Kerbela şehitleri için yapılır. Sakka, su dolu bir kap ve birkaç bardakla cem meydanına gelirken üç kez “hû erenler! Hak, Muhammed, Ali hizmeti geliyor” der. Sonra meydana niyaz eder. Ayakta dârda durarak: “Pirim! Himmet eyle. Hz. Hüseyin ve Kerbela şehitlerinin hizmetçisiyim. Onlara rahmet olsun, içenlere şifa olsun” der.

Dede şu gülbangı okur: “Bismişah Allah Allah! Hizmetleriniz kabul, muratlarınız hasıl ola. Muhammed Mustafa’nın şefaâtinden mahrum olmayasınız. Rahmet olsun göçene, şifa olsun içene. Muhammed Mustafa aşkına, Aliyyu’l Murtaza aşkına, ehl-i beyt aşkına, Kerbela şehitleri aşkına... Selâmullah ya İmam Hüseyin, Selâmullah ya İmam Hüseyin, sakahum ya İmam Hasan, sakahum ya

İmam Hüseyin... Şefaata eyle damlası düşene ya Hüseyin. Yardım eyle Allah'ım! Şah Hüseyin'e gözyaşı dökene. İmam Hüseyin'e ve Kerbela şehitlerine rahmet olsun. Yezîd'e lanet olsun. Allah'ım Kerbela şehitlerinin yüzü suyu hürmetine gönüllerimizi ve kalplerimizi pak eyle. Şah Hüseyin'in ve Kerbela şehitlerinin himmetleri üzerinizde hazır ve nazır olsun. Gerçeğe hû..."

Sakka suyu Hz. Hüseyin aşkına isteyene verilmek üzere dağıtılır. Pir (dede), verilen duadan sonra zakirin mersiye okumasına izin verir. Mersiye okunduktan sonra canlar secdeye gelerek dualanırlar. On iki hizmet sahipleri meydanda dârda durarak pirin duasını alırlar.

Dede: "Erenler canlar herkes yaptığı hizmetten dolayı şefaata bulsun. Ya Allah ya Muhammed ya Ali Gerçeğe hû!" der.

Gözcü meydana gelir ve pirin duasını alır.

Pir: "Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. İstediginizi, dilediginizi Hak-Muhammed-Ali vere. Gözcü Karaca Ahmet Sultan'ın himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Gerçeğe hû!" der.

Kurbanı içerisinde lokma bulunan bir tabakla cem meydanına gelir ve ayaklarını mühürleyerek dârda durur.

Dede: "Bismişah Allah Allah! Kurban-ı Halil, tığ-ı Cebrail, itaat-ı İsmail. Bu gide ganisi gele. Hak-Muhammed-Ali bereketini vere. Yiyene helal, yedirene delil ola. Pişirip getirenleri Hak saklaya, Hızır bekleye. Hizmet sahipleri hizmetlerinden dolayı şefaata bula. Allah istediğınızı, dilediğinizi vere. Ve lokmalarınız artsın eksilmesin. Lokmalarınız taşsın dökülmesin. Bir lokmanız bin sevaba yazılsın. Allah tüm insanlık âlemini kazalardan, belalardan korusun. Tüm insanlık âlemine huzur ve mutluluk versin. Lokmalarınız ve kurbanlarınız hayırlara vesile olsun. Nur-u nebi, kerem-i Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Velî. Gerçeğe hû!" der.

Dede devam eder: "Ayrıca aramızdan ayrılıp Hakk'ın rahmetine kavuşan canımızın ruhu şâd olsun. Gördüğümüz dâr ona

ışık olsun. Ailesine ve yakınlarına Allah sabırlar versin. Muhammed Mustafa'nın şefaatinde, on iki imamın katarından, dîdârından ayrılmasın. Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali. Gerçeğe hû!" der.

Pir sofraya otururken önce: "Evvel Allah diyelim, kadim Allah diyelim. Geldi hak sofrası, şah versin biz yiyelim. Gerçeğe hû!", daha sonra üç kez "şah yürüsün" der.

Lokma yenildikten sonra pir, kurbanıyı çağırır ve kurbanı şu duayı verir: "Elimde yoktur tartı ile terazi. Herkes hakkından oldu mu razı? Nefes pirdedir" der.

Dede: "Bu gitti ganisi gele. Hak Muhammed Ali bereketini vere. Elhamdulillah elhamdülillah, sümme elhamdulillah. Gittiği yerler gam gussa görmeye, yiyene helal ola. Yedirene delil ola. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaet bula. Lokma hakkına, evliya keremine, cömertler cemine, gerçek erenler demine. Allah eyvallah. Gerçeğe hû!" der ve "Dârdan İndirme Erkânı" bu şekilde icrâ edilerek talipler dağılır.

Sonuç

Yörede Hakk'a yürüyen can için üçüncü, yedinci ve kırkinci günlerde lokma veya ölü aşı yapılmaktadır. Cenaze defnedildikten sonra cenazenin ruhunu tezkiye etmek için kurban tığlanır ve tığlanan kurbanın etinden yapılan lokmalar, pilav ve helvalar taziyeye gelen misafirlere ikram edilir. Alevîler yaşarken ikrar verdiği gibi öldükten sonra da musahipleri veya akrabaları tarafından ikrar verdirmeleri gerekir. Dünya ve ahiret hayatında saadeti kazanma adına bu erkân geride kalan musahibi veya akrabaları icra edebilmektedirler. Dâr erkânı başlamadan dede dua eder, dünya ve ahiret hayatı hakkında bilgiler verir, çerağ uyandırılır, post serilir, süpürge çalınır, Hakk'a yürüyen talibin yakınlarından üç kişi dâra durur. Daha sonra dede cemaate dönerek merhumdan borcu, alacağı olan var mı diye sorar. Borcu varsa yakınları bu borcu öder. Daha sonra cemaatin hepsi merhuma haklarını helal eder. Allah'tan merhum için af ve mağfiret

dilenir. Rızalık alındıktan sonra erkâna geçilir. Erkân bittikten sonra kırk yemeği cemaatle birlikte yenir. Kurbanlar kesilir, lokmalar dağıtılır ve vefat eden kişiye dua edilir. Alevîlikte yani Hakk'a yürüyen can, eğer ikrarını vermişse görgü ceminden, görgüden geçmişse yakınları tarafından dârdan indirilir. Geçmişten günümüze sözlü kültürün kaynaklık ettiği bu tür erkânların bilimsel çalışmalara konu olması bir ihtiyaç halini almıştır. Geçmişte kırsal bölgelerde yaşayan Alevîler tarafından icra edilen bu erkân günümüzde büyükşehirlerde eskisi gibi sıklıkla icra edilmese de halen devam etmektedir. Adıyaman yöresinde ölüm ve sonrası yapılanlar hakkında göze çarpan diğer önemli uygulamalar; ölen şahsın, yakınları tarafından ölen kişinin ruhunu taziz için ölüm yıl dönümlerinde kurbanlar kesilmesi, cem erkânı düzenlenmesi ve lokmaların dağıtılmasıdır. Yani Alevî talipler tarafında icra edilen bu erkân, özet bir ifadeyle vefat eden talip için bir cenaze erkânıdır.

Kaynakça

Anonim, *Kitab-ı Dâr*, haz. Osman Eğri, Diyanet Vakfı, Ankara-2007.

Cemal Kurnaz, “Dâr”, *İslam Ansiklopedisi*, 1993, Cilt: 8, s. 482-483.

Cenkü Üçer, “Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Ocak ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 2019, Cilt: 12, Sayı: 2, s. 354.

Cenkü Üçer, “Alevî Nitelemeli Ocak /Gruplara Ait Tekke, Zâviye ve Dergâhlardaki Cami ve Mescidler”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 2018, Cilt: 11, Sayı: 2, s. 271-307.

Cenkü Üçer, “Cemevi: Âdâb ve Erkânın İcrâ Edildiği Mekân”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2018, Sayı: 88, s. 59-84.

Cevheri, *Es-Sihâh*, Dâru'l-Maarife, Beyrut-2007.

Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, Diyanet Vakfı, Ankara-2010.

El-Halil b. Ahmed El-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, Dâru'lîhya'it-Turas'il-Arabî, Beyrut-2005.

Hacı Bektaş-ı Velî, *Velâyetnâme*, haz. Hamiye Duran, Diyanet Vakfı, Ankara-2007.

İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul-2008.

Mehmet Kanar, *Türkçe-Farsça Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul-2008.